

аспірантка кафедри статистики

Одеського національного економічного університету

СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ СПОЖИВАННЯ ТА ЗАОЩАДЖЕННЯ

Анотація. У статті розглянуто напрямки дослідження показників системи національних рахунків щодо розподілу валового наявного доходу на споживання та заощадження. Проаналізована динаміка таких показників, як: обсяги заощаджень та споживання, середньої схильності до споживання та заощадження. Виявлені пропорції між показниками та зроблені висновки.

Аннотация. В статье рассмотрены направления исследования показателей системы национальных счетов, касающихся распределения валового наличного дохода на потребление и сбережение. Проанализирована динамика таких показателей, как: объемы потребления и сбережения, предельная склонность к потреблению и сбережению. Выявлены пропорции между показателями и сделаны выводы.

Annotation. The article reviews research trends of system of national accounts indicators regarding the distribution of gross disposable income on consumption and savings. Dynamics of the following indicators is analyzed: volume of savings and consumption, the average propensity to consume and save. Proportions between parameters are identified and conclusions are made.

Ключові слова: валовий наявний дохід, споживання, середня схильність до споживання, заощадження, середня схильність до заощадження.

Ключевые слова: валовой наличный доход, потребление, сбережение, средняя склонность к потреблению, средняя склонность к сбережению.

Key words: gross disposable income, consumption, the average propensity to consume, the savings, the average propensity to save.

Постановка проблеми. У зв'язку з переходом України до ринкових відносин виникла гостра необхідність переходу на міжнародні стандарти, в тому числі й до використання системи національних рахунків (СНР). СНР - комплекс узгоджених показників, який охоплює і упорядковує систематичну інформацію, що відбиває всі аспекти та стадії відтворювального процесу, усі

економічні операції всіх економічних агентів, усі активи та пасиви [1]. В центрі даної системи знаходиться блок найважливіших макроекономічних показників: валовий внутрішній продукт, національний дохід та їх компоненти. Показник валового наявного доходу дуже важливий, оскільки відбиває кінцеве споживання доходів на задоволення потреб секторів домашніх господарств, загального державного управління і некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства, а також на заощадження. Саме категорії «споживання» та «заощадження» будуть проаналізовані за допомогою статистичних показників в даній статті.

Моделі споживання, заощаджень та інвестицій відіграють важливу роль в національній економіці. Так, в країнах, які споживають лише незначну частину доходу та багато інвестують, відбувається збільшення випуску продукції, значний ріст доходів населення та заробітної плати. Та навпаки, в країнах, де споживається значна частина отриманого доходу, практично не інвестується будівництво нових засобів виробництва, спостерігається незначний ріст продуктивності праці та заробітної плати. Це пов'язано з тим, що, наприклад, в результаті певних негативних подій (стихійні лиха, політичні негаразди тощо) домашні господарства починають менше витратити на споживання та більше заощаджувати. В результаті виробники отримають менше, ніж витратили у відповідному періоді на виробництво. Це приведе до так званого «затоварення» економіки, а потім й до скорочення виробництва. Отримаємо зменшення доданої вартості, а отже і доходи домогосподарств зменшуватимуться. Таким чином, побоювання домогосподарств справдилися й вони починають витратити на споживання ще менше, а зберігати відповідно більше. Результат такого ланцюга подій – можлива депресія. Тому дослідження та аналіз пропорцій споживання та заощадження надасть можливість цього уникнути та можливо вивести ідеальну формулу розподілу національного наявного доходу.

Аналіз останніх статей чи публікацій. Моделі споживання, заощадження та інвестицій відіграють важливу роль у національній економіці. Питання оптимізації структурної перебудови економіки набувають особливого значення

саме в період трансформаційних процесів в економіці України в зв'язку з її переходом до ринкових відносин. Дослідження в даному напрямі знайшли відображення у роботах таких вітчизняних учених, як Олешко О.О., Сергієнко О.М., Кузьменко Є.О., Крючкова І.В. та інші [2-5].

Проте дана проблема цікавила багатьох відомих учених-економістів не лише сучасності, а й класиків економічної науки. Так ще Дж. М. Кейнс у своїй роботі «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» (1936 р.) указав на тенденцію, яку назвав «основним психологічним законом»: люди схильні, як правило, збільшувати своє споживання зі збільшенням доходу, але не в тій же мірі, в якій цей дохід зростає [6]. Тобто, зі збільшенням реального доходу суспільство не збільшує своє споживання на всю суму приросту доходу, тобто зберігатися буде все більша його частина.

Економіст Харрод у тому ж таки 1936 році писав, що потрібно знайти статистичне підтвердження цьому закону. Час минав, а всі спроби побудувати динамічні ряди, які б показали тенденцію зростання граничної схильності до споживання не давали бажаних результатів. Невдачі примусили дослідників відмовитися від таких спроб та шукати інші методи розрахунку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що національні рахунки будують у певній послідовності, що відповідає стадіям відтворювального циклу. В основі національного рахівництва лежить характеристика процесів виробництва, розподілу, перерозподілу та використання доходу. При цьому кожен рахунок відповідає одному з аспектів економічної діяльності. Рахунки системи ділять на поточні (рахунки виробництва та доходів) та капітальні (рахунки капіталу, фінансовий та інші рахунки). Кожен рахунок відіграє значну роль у визначенні макроекономічних показників, надає можливість міжнародних порівнянь, створює основу для обґрунтування певної державної соціально-економічної політики. Історично та логічно національні рахунки були створені для розвитку та поглиблення обчислення національного доходу. Тому й не дивно, що показники доходів суб'єктів економіки являються центральними в СНР та вважаються

індикаторами стану країни на макроекономічному рівні. Рахунки доходів є зв'язуючою ланкою між результатами виробництва товарів та послуг і процесами капіталоутворення. Вони поділяються на три групи (утворення, розподіл, перерозподіл) та відображають використання доходів на споживання та заощадження. Другим після рахунка утворення доходу є рахунок розподілу первинних доходів. Він показує, як первинні доходи розподіляються між інституційними секторами внаслідок їх участі в процесі виробництва та володіння активами, які потрібні для забезпечення процесу виробництва. Наступним є рахунок вторинного розподілу доходу, який демонструє перерозподіл первинних доходів, тобто показує як різні трансферти змінюють сальдо первинних доходів, перерозподіляють його відповідно до сучасної соціально-економічної політики країни, як формується наявний дохід. Останнім рахунком доходів є рахунок перерозподілу доходу в натурі. Необхідність його використання спричинена тим, що в Україні значна частина доходів отримується не в грошовому вигляді, а в натуральному (певний продукт або послуга). Рахунок використання доходів відображає кінцеве споживання доходів на задоволення потреб секторів державного управління, домогосподарств і некомерційних організацій, а також на заощадження.

Валовий наявний дохід розподіляється на споживання та заощадження. Відомо, що споживання представляє собою єдину ціль будь-якої економічної діяльності. При цьому, кінцеві споживчі витрати стосуються домогосподарств, державного управління та некомерційних організацій.

Споживання характеризується не лише абсолютним показником, а й відносними. Це середня схильність до споживання – частина наявного доходу, яку домогосподарства витрачають на товари та послуги; гранична схильність до споживання – відношення приросту споживання до приросту наявного доходу. Були використані офіційні статистичні дані та зроблено відповідні розрахунки [7-8]. Вони представлені в таблиці 1. За її даними можна зробити такі висновки щодо динаміки кінцевих споживчих витрат в Україні за 2000-2010 рр.

Динаміка валового наявного доходу, заощадження та споживання

Рік	Валовий наявний доход, DI	Споживання, C	Заощадження, S	Середня схильність до споживання, APC	Середня схильність до заощадження, APS	Гранична схильність до споживання, MPC	Гранична схильність до заощадження, MPS
2000	169878	127982	41896	0,753376	0,246624	0,686787	0,313213
2001	208592	156344	52248	0,749521	0,250479	0,732603	0,267397
2002	232957	170325	62632	0,731144	0,268856	0,573815	0,426185
2003	275954	201624	74330	0,730644	0,269356	0,727935	0,272065
2004	355364	245556	109808	0,690999	0,309001	0,55323	0,44677
2005	451241	337879	113362	0,748777	0,251223	0,962932	0,037068
2006	551886	424906	126980	0,769916	0,230084	0,864693	0,135307
2007	735798	558581	177217	0,75915	0,24085	0,726842	0,273158
2008	956375	758902	197473	0,793519	0,206481	0,908168	0,091832
2009	924572	772826	151746	0,835874	0,164126	0,43782	1,43782
2010	1111879	914230	197649	0,822239	0,177761	0,754932	0,245068

У 2000 та 2001 рр. рівень кінцевих споживчих витрат складав приблизно 75% валового наявного доходу. В 2002 та 2003 роках споживання зменшилося на 2 в. п. і склало 73% валового наявного доходу. Це свідчить про зменшення витрат на споживання та збільшення заощадження. 2004 рік характеризується найменшою часткою споживання наявного доходу за весь аналізований період та складає 69%. У 2005-2007 рр. частка кінцевих споживчих витрат знову збільшилася й коливалася на рівні 75%.

2008 р. ознаменувався стрімким збільшенням частки кінцевих споживчих витрат у валовому наявному доході, яка склала більше 79%. Саме з 2008 року чітко починає простежуватися тенденція до збільшення споживання, при цьому обсяг валового наявного доходу також зменшується. Так до 2008 року валовий наявний доход України характеризувався постійним збільшенням, а в 2009 році порівняно з 2008 знизився на 3,3%. Це пов'язано, скоріше всього, зі світовою економічною кризою, яка не могла оминати Україну як безпосереднього учасника світових подій. Проте вже наступного 2010 року наявний доход України збільшився на 20,3 % порівняно з 2009 роком, або на 16,3 % порівняно з 2008 роком. Можемо сподіватися, що намічена тенденція збільшення обсягів валового наявного доходу в Україні збережеться й надалі. В 2009 р. частка кінцевих споживчих витрат продовжує збільшуватися (складає майже 84%). Це пов'язано, скоріше всього, не з ростом обсягів споживання, а зі стрімким збільшенням цін у кризовий період. Споживання в 2010 р. зменшилося на 1 в. п. та склало 82% валового наявного доходу. Проаналізувавши отримані результати, можна зробити висновок, що українці «проїли» за розглянутий період у середньому 76% валового наявного доходу.

Заощадження – частина доходу, яка не витрачена на придбання товарів та послуг у межах поточного споживання. Розмір заощадження обернено пропорційний розміру споживання. Розмір заощадження характеризують не лише його абсолютним значенням, а й відносними показниками. Так, гранична схильність до заощадження – це частка приросту заощаджень в будь-якій зміні наявного доходу. А середня схильність до споживання – це частка наявного доходу, яку заощаджують.

Використовуючи дані таблиці 1, зробимо такі висновки щодо динаміки заощадження. У 2000 році валове заощадження дорівнювало 41896 млн. грн. та складало майже 25% наявного доходу того ж року. У наступному 2001 р. частка заощадження майже не змінилася. 2002-2003 рр. ознаменувалися збільшенням обсягів заощаджень на 1 в. п. 2004 р. характеризувався швидким ростом заощадження, його частка в наявному доході складає трохи більше 30%.

За весь аналізований період це максимальне значення середньої схильності до заощадження. У 2005-2007 рр. даний показник коливався навколо значення 25%. Починаючи з 2008 року середня схильність до заощадження різко падає і в 2010 році вже складає трохи більше 17%. Це пов'язано з тією ж такою фінансовою кризою. Оскільки домогосподарства більшу частину наявного доходу витрачали на задоволення поточних потреб, то відповідно менша його частина йшла на заощадження.

Між середньою схильністю до споживання і середньою схильністю до заощадження існує певний зв'язок: їх сума завжди дорівнює 1.

Висновки з проведеного дослідження. Можна зробити висновок, що процеси споживання і заощадження залежать від стану економічного розвитку країни та мають циклічний характер.

Так у країнах, які споживають лише незначну частину доходу та багато інвестують, відбувається збільшення випуску продукції, значний ріст доходів населення та заробітної плати. І навпаки, в країнах, де споживається значна частина отриманого доходу, практично не інвестується будівництво нових засобів виробництва, спостерігається незначний ріст продуктивності праці та заробітної плати. Це пов'язано з тим, що, наприклад, у результаті певних негативних подій (стихійні лиха, політичні негаразди тощо) домашні господарства починають менше витрачати на споживання та більше заощаджувати. В результаті виробники отримують менше, ніж витратили у відповідному періоді на виробництво. Це приведе до так званого «затоварення» економіки, а потім й до скорочення виробництва. Виробники отримають менше доданої вартості, а отже й доходи домогосподарств зменшуватимуться. Таким чином, побоювання домогосподарств справдилися й вони починають витрачати на споживання ще менше, а зберігати відповідно більше. Результат такого ланцюга подій – можлива депресія. Тому дослідження та аналіз пропорцій споживання та заощадження надасть можливість цього уникнути та можливо вивести ідеальну формулу розподілу національного наявного доходу. Загальновідомим є той факт, що між часткою нагромадження та темпом

економічного зростання країни існує прямий зв'язок. Проте, якщо ця частка буде зависокою, то в результаті знизиться рівень споживання, а отже і добробут населення. Тому частка збереження в наявному доході має певні обмеження, тобто не повинна перевищувати 30%. Пошук оптимальних пропорцій дуже актуальний для побудови нових економічних програм розвитку країни. Можливо, потрібно звернутися до міжнародних розрахунків та співставлень. Аналізуючи показники розвинутих країн, з'явиться можливість виведення оптимальної формули «споживання-заощадження». Саме цьому напрямку будуть присвячені подальші дослідження.

Список використаних джерел:

1. Моторин Р.М. Система національних рахунків: навч. посібн. / Р. М. Моторин, Т.М. Моторина. – К.: КНЕУ, 2001. – 336 с.
2. Кузьменко Є.О. Особливості розподілу валового національного доходу між споживання та нагромадженням // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. - №18. – С.63-70.
3. Сергієнко О.М. Система національних рахунків як методологічна база розрахунку доходів на макрорівні // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. - №10. – С.24-28.
4. Олешко А.А. Заощадження та інвестиції як чинник економічного зросту // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. - №16. – С.4-7.
5. Герасименко С.С. Система національних рахунків: навч. посібн. / С.С. Герасименко, В.А. Головка, І.М. Нікітіна. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2005. – 217 с.
6. Антология экономической классики. В 2-х томах. Т. 2. Предисловие, составление И.А. Столярова. – М.: «ЭКОНОВ», 1992. – 486 с.
7. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

8. Національні рахунки України за 2010 рік: статистичний збірник
Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
– <http://www.ukrstat.gov.ua/>.